

шс
ш-37

Т. ШЕВЧЕНКО

ЩУЛГУД

Төрж нарад 150 жыл
болжиенде

Халымг тосиздат
1964

до жілдай

57253

Т.І. ... земка
відмінний

ІНВ. № _____

13809

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Эн жилин март сарин йиснд наарт делкэ, алдр украинск шүлгч — Тарас Шевченкон төрж нарад зүн тэви жил болсны өөн темдглжээнэ.

Шевченко крепостной күүнэ өрк-бүлд төрж һарсмын. Тер учрар ик бичкнэсн авн уга-яду улсийн харалта бээдл үзэд, тедиэ түрү-зүдү, зовли-зөвүүриг үни седклэри хувацдг бээсми. Ташр deerнь шүлгчин эврэнь бээдл-жирхл бас дегд күчр бээсми. Бичкиндь энкр экин өнгрээ. Түүнэ хөөн тер догши хөөт экин наарт ёсна. Болв билгтэ көвүг помешник Энгельгардт эврэ зураачан кеж авхар седэд сургуульд өгнэ.

Эрэсэн хотл балысн Петербургд дөрвн жил зурачин сургууль дассна хөөн терүг зурач Карл Брюллов, шүлгч Василий Жуковский, портретист Иван Сошенко эди дөц-некд болад, крепостной баранас хулдж авад, сuldхна.

Тарас Шевченко түрүн шүлгүдэн хөрн нурувтаасн авн эклж бичсми, болв түүнэ негдгч дэгтрнь 1840 жил «Кобзарь» гидг нертэхэр Петербургт барлгдж һарсми. Эн дэгтрнь шүлгчд ик туурмж үүдэсми, эгл улс терүг эрүн байртахаар тоссими. Болв реакциони шалначир Шевченкод дурго болад, түүг «мужгудин шүлгч» гиж нера-дсми.

Тарас Шевченкон билг жил ирвэс ёсэд-өргжэд, оли өмтид таасгдад, бичсн шүлгүдни ум-

шси күн болһна зүрк авлна. 1847 жил шүлгч «Зүүдн» гидг поэмэсн көлтә бэрэнд харһад, Оренбургск шивэ тал салдсд туугдна. Болв тер альд йовв чиги эврэ энцэр Украинэн зүркидэн хадһлад, өрчдэн герэслэд, дуундан дуулад йовна. Украинэ алдр кобзарь 1861 жил, дөчн дола-та настадан өнгрсми.

1845 жил Тарас Шевченко «Гераси» гидг нертэ шүлгэн бичсми. Тер шүлгиг мана келнд кесг хальмг шүлгчир орчулсми. Улгуринь, Сян-Белгин Хасрин бичсн «Жывртэ баһчуд» гидг шүлгин хурандүд эн шүлг барлгдсн бээнэ. Ода мана барлжах дегтрт «Гераси» гидг шүлг Көглтийн Даван орчууллийн өггджэнэ.

Хальмг шүлгчир Тарас Шевченкон шүлгүдиг орчуулдгийн — бас учр бээнэ. Мана кели эмтийд Украинэ эн алдр шүлгчин үүдэврмүд учр-утхарн чиги, хурц-хурдн үгмүдэри чиги, гүн үндстэ чинрэри чиги таасгдна.

Тарас Шевченко төрж һарад 150 жил болжах өөниг уктж Хальмг государствени изда-тельств эн дегтр һарһжана. Эн бички дегтр бас эврэ туужта. Мана шүлгчир Көглтийн Дава, Дор-жин Басы, Калян Санж, Инжин Лиж эди эн хураандүд барлгджах цуг шүлгүдиг олна седвэ-рэр, эврэ сэн дураг орчулад барт өгчэнэ.

Балакан Алексей.

ГЕРЭСН

Өрги төегин дунд,
Энкр Украинаам айуд,
Өнггрсн хөөнм намаг,
Өндр толнаад оршатн.

Күчтэ Днеприн дольган
Күржниж шуугсиг соцсхар,
Тег, хад хамгиг
Төгштий үзлгэр тэвтн.

Өшэтнэ цусн Йолар
Украинаар турглж асхрси —
Тер йөрэлтэ цагла
Төрэд дакнаас өмд rhv.

Буульмжта сулдхвр Төрскиндэн
Бурхнаас эрж зальврхв,
Болв, эс хээрлтлнь,
Бурх би медхшив!

Тади оршачкад бостн
Төмр цевэн таслти,

Хортна догши цусар
Хээртэй сүлдхвран цавдти.

Шин алдр бүлдэн
Сүлдхврта бүлдэн намаг
Сээхи үгэр амлж
Санхан бичэ мартти!

САНАН

Нэри татасн күмсэри,
Нүднэний хар заляри,
Үйн баһ наасари
Ода юуhan кехв?
Нэри татасн күмсгм
Нарни-салькид өгриә,
Хойр хар нүднээм
Халун нульмсн асхрина,
Бархлзси зовлид бэргдж
Баахн наасм өнгринэ,
Тэрэни шовуи мет
Булыглж зүркм түншина...
Кемр хүв уга болхла
Көркхнэри би юуhan кехв?
Нанд, өнчин күүкид,
Нартд бээхд күнд.
Күүнэ мет — эврэхснүй.
Күүндх күн уга.
Нульмсн юнгад асхржахинь
Наас сурдгнүй уга.
Өдр, сө уга

Өвклэж зүркм цокад
Кенэн күлэжэхинь цээлнэд
Келх иныг уга.
Көөркуүнин зовли-зөвүриг
Кенчи сурж медхш.
Күүнэ улс сурхш —
Сурсарын чиги яахмби?
Седклэн аадрулж зүркм
Үйдрж уульж автха...
Үнтад уга deerэн
Уулит, зүркм, нүдм.
Дууһити сальки соңж,
Дала тенгс һатлж,
Баахи хазгт күргж
Бульгулж зүркинь цокулж
Гейүрүлхэр,
Зүркм, нүдм,
Һашутаһар чашкурдад уульти!

1839.

* * *

Бээхтэ күүк бичэ ав:
Бийини хөөнинь гертэсн көөх.
Угатя күүк бичэ ав:
Үнтуулго көдлгж бас зовах.
Хооси болв, нүцки болв,
Хэлэл уга, хазгин хүвэр,
[†]Хээртэ сүлдхврар, гергэн ке:
Хама өвдсинь, юн өвдсинь,
Мешкж чини седклини өвч
Маажад тедн көндэхн уга.
Хойр күн зовлцган хувацж
Хамдан уульси гөцгн гинэ.
Нээд нарг, бичэ итк:
Нашута нульмсан, күүнд үзүллго,
Нанцхарн уульси deerig мэд.

1845 ж.

* * *

Байнд бичэ үлү үз:
Байр, дур, терчи медхш,
Цугиг мөнгэр хулдж авад
Цагиг давулж хүв үзхш.
Күчтэд бичэ үлү үз:
Күчэри терчи цугиг авна.
Нертэд бичэ үлү үз:
Нертд эмти, бийинь биш,
Нульман асхж жирхлэс авсан
Туурсн нерэрни седклэн saatulж,
Тоомср иеридни өргж күндлсиг
Тер дегд сээнэр меднэ.
Таралцд мет, хойр баһ
Таарж таалтаһар күүндсийн харвж
Бас бичэ үлү үз,
Болһалчи: зовлц хооридни төржэнэ.
Төрүц бичэ үлү үз,
Төглэндэн эргэд ширтж хэлэ:
Таралц назр deer уга,
Тенгрт чигн бас уга!

1845 ж.

БИЧКИ МАРЬЯНД

Эрвнгин бүр болсн
Энцэр минь ёсич,
Тагчг эжго назриг
Таныж эмтн медтл,
Бүтн зүрктэ deerэн
Басчи улмар цециглич.

Үзхлэри — авад наадх,
Үрэхэд, хатаһад хайчкх,
Кеемсг баһ насничн
Ке хар нүдничн,
Күүкнэ сээхн, тогтун
Күчр жөөли зүркичин —
Өли нүддэс чамаг
Өрэлж халхлхи уга.

Өршэнхү угань чамаг
Олхларни — теди тонх...
Үрэд хуурсн чамаг
Үклин тамд хайх...

Тер цагт зовхч,
Төгэд бурхнд өршхч,
Күүц цеңглэд уга
Мини нилх цеңгэ
Мел бичкэ цеңгл,
Зүркэн бүти deerin
Зөвтэн тагчг үүмлд.

1845 ж,

САЛДСМУД ЭРТ ҺАРВ

Салдсмуд өрүн эрт
Селәнәс һарч йовла.
Баһчуд — теднэ ардас,
Баахн күүкд дахла.

Күүкән кеер күшхэр
Көгши экни һарла,
Күцж авад, хэрхэр,
Көтлэд авч ирлэ.

Һазрт ортлнь күүкән
Һутаж гемшэж кель.
Һанцар, өнчрж үлдэд,
Һуульһ нуух болв.

* * *

Өнгрсн оли жилд
Өнгэн селән сольхш.
Энүнэ нег захд
Эжгорсн гер нурхш.

Көндэ гериг төгэлэд
Салдс дохлж үрвиэ
Көндэ герүр шаһаһад,
Садынъ эргүлж хэлэнэ...

Хара зөнгдэн ах
Хооси герур шаһажанат,
Хар нүдтэ күүкн
Хэлэшго ода гертэсн,

Күүкидэн хотинь өгхэр
Көгши экинь дуудшго.
Өмнү, урднь... кезэнэ,
Өрги шааль иекжэхэрэ,

Көркхи альчуриг торнаар
Көвөхинь эргүлж кеерүлжэхэрэ,
Бээхэд, жирхэд, дурлад,
Бурхнд зальврхар седлэ,

Орчлиц deer, болв,
Өкэж түшхнъ уга.
Герин наза, бүрүллэ

Гейүрсн салдс сууна.
Һурвалж бавиж бүлтәһәд,
Герин терзүр өңгәнә.

Казамтә, 1847 ж.

Н. КОСТОМАРОВД¹

Хаврин хурлзен үүли һатц
Хаагдж сергмжтэ нарн бултла.
Күлэта эврэаний гиичирэн
Күчр му цээхээр усlla.

Харулчиран чиги селвлэ,
Харулчириин мундирнь ценкр,
Таг оньста үүднд чиги,
Терзин төмр термд чиги,
Тингэд, би невчк ижлдүв...

Кесг болсан, кезэнэ мартгдсан,
Кезэнэхэ оршагдсан нульмсан,
Тегэд наанд мел
Төрүү харм болдго билэ...

Юмн төрүү урхло бээхэр,
Ядхдан зегсан урххи яһна.

---

¹ Костомаров — Шевченкон цага тууҗч, түүнэ сэн иээж.

Тегэд би эврэ селәһэн,
Тенд кениг үлдэсэн санув...

Эк эцг хойрм өнгрсн...
Намаг сандг күн угаднь,
Намшрад, зүркм зөвүрээр дүүрв.

Хэләхны:хәэмий ах·ду
Хар һазрас даву кө,
Кирсэс буулһж авсан юмиши,
Көөрк чини экчнү аашна.

Мөргжэнэв, деедс, мөргжэнэв.
Мини түүрмэн, төмр чөдрэн,
Мел кенлэ чигн хувашгов.
Мөнкинд чамаг магтхан ууршгов.

Казамтд, 1847 жил.

ҺАЗА САЛЬКИ ХУРЛЗНА

Һаза сальки хурлзад
Һаныдглик цас делскна,
Һаза, хашан иргд
Һанц эмги доһлицна.

Салдст көвүнинь илгэсн
Сээчүд — бээхтэ үлсас,
Эрліх сурхар, хээмни,
Эн чонжур темциэ.

Эмдин цогцдан эмги
Амрліх авхан мөрэдлэ.
Көвшрх наисдан, төвшүн
Көвүнэдэн кевтхэр наэллэ.

Болв эмгиэ санан
Бүтшго болж һарв...

Тигж эрж авсн
Тер денишгэри эмги
Үнн әрүн седклэри
Үрнэдэн зул тавлав.

Кос-Арал, 1848 жил.

ТЕР КАТЕРИНАД

Шар харна гертэ
Шавдир саахи Катеринд
Нер туурен Запорожас
Ниргж зоочир ирж.

Негинь — Семен Босый,
Наадкинь — Иван Голый,
Баатр Иван Ярошенко —
Белсен экто көвүн.

Кевтинь — Украани, Польшиг
Кесг эргж йовлавдн.
Катерина мет ним
Күүк үзэд угавдн.

Негинь эдиас келв:
— Не, ахир минь,
Нанд, кемр элвг
Кишг, зөөр бээхлэ,

Катериндо негхи часд
Күц жирхийн эркд

Бээсн алтан кевтнь
Би өгх билэв.

Наадж негийн келв:
— Нөкдир минь, би
Кемр, наанд элвг
Күчи бээсн болхла

Катеринлэ негхн част
Күцц жирхин төлэ
Бээсн тер күчэн
Би өгх билэв.

Нурвдгчны эврэхэн келв:
— Назр deer цугинь,
Нанцхи часин дунд
Катеринэ төлэ би
Кевтнь кех билэв.

Энрсн дүртэхэр. Катерина,
Эн, нурвдгчдын келв:
— Ор hanцхи ахм
Өшэтнэ бэрэнд бээнэ.

Крымин нег өнцгд,
Кеөрк, түрж үкжэнэ.
Ахим сулдхси күн
Аваль болж чадхми.

Цеб дегц бослдад,
Цуһар мөрдэн тохлдв.
Катерина, ахиг сулдххар
Күлгэн адһаж һарлдв.

Тенгс — Днеприн ниилдгчд
Теднэ негиң чивб.
Дарукнь — модна ацд
Дүүжлгдәд, Козловд¹ үлдв.

Болв, зугл һурвдгчнь —
Белвсн гергнэ кевүн —
Баатр Иван Ярошенко
Бахчисарайс күүкиә ахиг

Кеңү гүрмтә зовалһиас
Күрч сулдхж чадв.

---

¹ Евпаторин кезәнк нери.

Гентки өрүн эрт
Герин үүди тээлгдв:

— Адһ, Катерина, бос,
Ахан тосж ав! —
Нүдэри шилти, Катерина
Нульмс турглуни, келв:

— Ахм биш билэ,
Амргм энчнъ мини,
Залу-баатр чамаг
Зөрц би мекллэв...

Зөрц меклсн Катерина
Засгин догшила хархв.
Толһань чирд ёсрэд,
Тедүки назрт тусв.

— Эн hэ гертэс
Эрт йовий ах! —
Хаалһдан орж запорожцир
Хурдар, адхи мордв.

Төөнрсн күмсгтэ Катерина
Теегин холд оршагдв.
Нертэ запорожцир хаалтдан
Нинтэ иныгүд боллдв.

Кос-Арал, 1848 жыл.

СУЛДХВР УГАД

Зөв, сулдхvr уга, һанцдан,
Зүркэн медлцм күн уга.
Күүндс тигэд бийм бийдэн
Кениг болвчн ода хээнэв.

Келхэр седэд бурх хээнэв.
Келж тус угаанинь олиав.
Эн жилмүд, һашута хүвм
Иим бээдл нанд заяв.

Баһ эрүн насни жилмүдм
Байр угад, бүркгэр өнгрв.
Санж хөөнь тодлм негчин
Сэн юми эс үзгдв.

Седклд минь таалмж болм
Сэн үг нанд кергтэ.
Адг ядхдан, эрэ сонсгдм
Амин үг эн сурна...

Кеер, теегт, кевтх
Көшэд уга цогциг
Кэр даржах мет.
Күмни дүн сонсгдхш.

Кос-Арал, 1848 жил.

Украинас пошт наанд бас
Ючнъ авч ирсн уга.
Буру, килиц һарһсидм
Бурхи наанд цухлдж,
Эн эжго көдәд
Энлүлж бәәх кевтә.
Ямаран гем һарһидм
Янад намаг гемшәҗәхинь,
Медхнъ би бишв,
Медх дурничнъ курхш.
Үрдк оли йовдлмудиг,
Украиндән бәәси цагиг,
Үудьврта тер өдрмүдиг
Ухалхнъ-зүркн шарклна.
Үрдинь, нег цагт
Андһарлж, наанла әмти
Ахир-экчир болҗала,
Хөөннъ, үүлн мет,
Хаңцж би салув,
Насм көгшрхлә, әмти
Наанла саак... ута!..

Теди ширгэр каарч,
Теди наанд, цаасна
Тасрха болвчны илгэхны...

Уутырсан, гейүрсан седклэн
Ууд, төгт саатулнав,
Умшжасн тэр бичгүдиг
Үзшгон төлэд йовнав.

Тенгсин көвэ эргж
Тер уудьвран һаринав.
Сергэж Украинаон саннав,
Сергмжтэ ду дуулнав.
Эмти келх, седклэн бишрэх,
Эн дун селвг өгх,
Селвг өгч намаг төвкнүлх,
Сэн үн наанд келх.

Кос-Арал, 1848 ж.

* * *

«Көкрсн тег, янад,
Күриж чи харлвч?»
«Сулдхврин төлэ асхрсн
Цуснаас би харлув.
Селэн Бересточкиг бүслэд
Цогцари дүүвр запорожецир,
Дөрви талагшан энгдэн
Дүүргж намаг харлув.
Хар керэс намаг
Харинь сөөхэр бүрклэ,
Хазгудин цогцс көндэлго
Хар нүддинь чоңкла...
Тана сулдхврин төлэ
Төгэлидэн би харллав.
Болв би дакнаас
Бас урдкарн көк rhv.
Кезэдчи, тади, зуг,
Кезэнк сулдхвран күүшгот.
Хавр ирхлэ намаг
Хаһлиж, тади, заячан
Хараж уйдад зовхт!»

1848 ж.

* * *

Өшэ көөсн хортд биш,
Өр өвдсн цаһан санатир,
Харм төрж «куки» гижэхэд,
Хавтхд бээснэс, хувцнас салнад,
Хулхалж бийичи нүцклэд тэвх,
«Хээмийн» гижэхэд иеричи бузрдх.
Эврэний герүр үр орулад
Эн-теричи мөшкж сурад,
Хөөнинь чамар зооган кеһэд,
Ховин хорар хорлж алх...
Өшэтд угаһар янад болвчи
Орчлнд тесэд бээж болхмн.
Зуг тер цаһан санатир
Зулвчи чамаг хамаһасчи олх,
Сээнинь орнас болвчи тедн
Салвчад чамаг олж авх.

1848 ж.

* * *

Наза байр уга,
Герт эцгм шүрүлкиэ.
Белвсн беринд бээх
Баңчудур экм тэвхш.
Ода тегэд яахв.
Орх назр альдв?
Талдан кевүнд дурлхв,
Тенгснин усид чивхв?

Сээхи монистэн өлгж,
Синкэн чикндэн зүүж,
Яармд селэнүр одад
Ядсн иныглэхэн хархиав:
«Зэнг орул, эс тихлэ,
Зэнгго хольжад од!»—гинэв.
Уурта эктэхэн бээснэс...
Усид чивсн deer.

1848 ж.

ХҮВ АС!

Сө, өдрмүд давна,
Шарлси хамтхаси саржнна,
Халун зунь өнгрнэ,
Харвсн нүдн бекнэ,
Ухам зүрктэ хамдан
Үнтж ода нөөрсв.

Өмдийв, жирхлэн төгсэжэнүв,
Аль цаһан делкэ
Эргж, төгэлж йовнув?
Эврэн медхшив, алitrнав,
Юнгад гихлэ, уульжахшив,
Юнгад гихлэ, инэжэхшив.

Хамавч, мини хүвм?
Хүвэс хоосн болв!
Сээнинь хармихла, бурхи,
Сүртэхиинь өгич, сурсв!

Керг күцэжэх күүг
Книдэн бичэ үкүл,

Өмкрсн хумха модиши
Орчлнд бичэ кевтүл.

Амрч зүркэри жирх
Эмтид дурлх арх ас!
Уга болхла... һээлх,
Эрвллго делкэ шатахиг ас!

Күүнэ һазрт күлээтэ
Кинсж, үкси ээмшгтэ,
Үнтсн, сулдхврта үнтсн,
Уулм ик ээмшгтэ!

Бийэсн зэнг үлдэлго
Онидин цагт унхла —
Бэлч, аль угай —
Олнд йилдл уга.

Хамавч, мини хувм?
Хувэс хоосн болв!
Сээнинь хармихла, бурхи,
Сүртэһинь өгич, сурсв!

* * *

Энкр мини Ганна,
Эврэннъ Ганна угаһар,
Баһчуд хурад яһж
Бинлж дуулад наачахинъ,
Гериннь сегд сууһад
Һазаран уульницур хэлэнэв.

Буруһар айсинь авч
Байр угаһар дуулад
Баһчуд наачана. Мини
Хэлэсн иньгм уга:
Хадм экэн меклж,
Холас, намаг үзхэр,
Харвж, көөрк, шаһажана.

1848 ж.

* * *

Көгшрх наасид кеидчи, ианши,
Күүнэ назрт бэрэнд түнгшж,
Зөвүртэ зун ахрдулж давулад
Зовхиг, бурхи, бичэ өршэ!

Өрги теегүр наацад би
Өрчдк зөвүрэн аадрулж таранав.
«Эн герэс цааран давж
Эргндэн бичэ йов!»—гицхэнэ.

1848 ж.

* * *

Көгши аав-ээжм,
Көөркс, хоюри өнгрв.
Нанд өр өвдхнь
Нартл уга болв.

Өнчин күүки би
Ода яһж бээхв?
Аавиннь герт үлдхмби,
Аль эмтнд заргдхмби?
Көк садур одад
Бичкхи бура суулһнав.
Кемр тер урхлань
Би гертэн үлднэв.

Энд гертэн үлднэв.
Энцр ишъигм ирж
Эзи болад бээх.

Бурам эс урхла —
Би эмтнд заргдад
Яден хүвэн хээнэв.

Порлж суулғын моднь
Йосндан өндәж урһа...
Күүнэ улст заргдад
Күүкн, көөрк, хатв.

1848 ж.

* * *

Өдрэн барад, цаас үрэхэд —
Эрлг авг, юнгад суунав.
Зэрмдэн ташр дэернь
Зовньж эврэн уульнав.
Уульна — гидгэр уульнав...
Орчлид һундал биш.—
Олиа бээдл хэлэжхэд,
Өвгн, хэлэлти көөркүг,
Өнчин болсидан уульна.

1850 ж.

Шам шатна, көгжм күнкни.
Шугшад көгжм уульна.
Шуукрад, генрад бээнэ.
Һол-һольшг иру нүддүд
Һал-шилэр гилвкиэ.
Байсги баңчудин хэлэцд
Байр, ицг иислди.
Килни уга баңчудин нүдид
Кезэ чигн юми сэн.
Цугтэн эдн инэнэ, һочкина,
Цуг шуугад бииллди.
Һээд һарси күн мет
Һанцари эдниг хэлэжэхэд,
Би зуг, эс медгэр уульнав.
Боль, яңсидан би уульдви?
Олз уга, байр угаһар
Өңгрен наасидан һундад,—
Уульдг—чигн болвзав.

1850 ж.

Бурхи минь, хээмийн, зовли!..
Бүри-төгс төвкнүүн бээлэ, орчли;
Хамцал, хар-төмр цевэн
Хамхчхар биди седлэвди...
Эс болив! Дакнаас цусн турглав.
Э, мужг улсии цусн!
Ширэ дeer зарлсан алаачир эвтэ,
Шинен яс булалдсан баргуд кевтэ
Шуучал, ода-бийн кемклдэ.

1853 ж.

ЗҮҮДН

Ээнэ тэрэх хадж
Эн күчрдж көшв.
Хээмийн, амрл авхар
Хара суусн уга.
Өлгэтэ көвүн асрхар
Ова өвснүр одв.

Ова өвснэ сүүдрт
Орацдан көвүн уульна.
Өлгэхинь тээлж сулдхад,
Өкэрлж, үрэн таална.

Үрэн saatuln сууж
Үрглэд нээхлэд ириэ.

Иванан эн зүүдлв:
Ик болсн, байжсн,
Эврэ гертэ, гергтэ,
Эзэ биш, сулдан,
Зээснггин зарц биш,
Зөвэн авсн, тустан,

Эзитси эврэ һазртан,
Эктэһэн тэрэһэн хадна,
Үдин хотинь зөөж
Үрдийн авч ирлднэ.

Чавас, зүүдидэн байрли,
Чочад серэд одв,
Төгөлцө эргж хэлэн,
Төрүү хооснинь үзв.

Үрэн хэлэчкэд, эн
Өлгэднэ эвлж орав.

Даалһиси межэ күртл
Даки хадхар босв.
Нег ковнъг бас
Немж тэвхэр аджив.

С. Петербург. 1858 ж.

* * *

Эндчи, альдич,—тэгш му.
Эрт мини ухам серлэ,
Баһар нартин бээдл хэлэчкэд,
Бийдэн хүв угаг медчкэд,
Хэрү эргэд тер кевтлэ,
Хаалын түүг сүлдхвр гетлэ.

«Сер, көөрк, ууль!—гинэ,—
Сээхи нарн дакж һаршго,
Харһиһу худл хойр назрас
Хайж хольжшго!»—гиж келэд
Баһ наста седклим меклэ.
Болв, нарн аашна, һарчана,
Бийинни ардас өдр кетлжэнэ,
Хаадуд өэмшэд сурдж нүүхлэжэнэ...
Хээртэ үнн ирхнь лавлгджана!

1860 ж

* * *

Кевтсиг эс цокдг болвчи
Кемр манши улс кевтхлэ—
Кевтүлжэхми уга. Күлэжэлчи, Өлкчи!
Бидн бийсмди, мана ачир,
Бүкл орчлц чамаг харах!
Хараснь ба! Чини кичглси
Хар мөртэ һэ кичгүдүрчин
Цуһар нульмх. Зовли! Зовли!
Цөлдси һашута заячин өвдкүр
Кезэ хольжнаач! Аль чамаг
Хан догши министрмүйтэхэн хамдан
Хуцач баргудан түкрж шуучхий?
Тигхн уга. Эмти төвкиүн
Төрүц шууглго цаажин сүкүр
Тер хааг хаанаснь чирх!

1860 ж.

* * *

Тенгрт бээх бурхнд чигн,
Төрүү көндчн һундл угав.
Тус бийм бийэн би
Ташр нам дуулн меклжэнэв-
Яду эврэннүү һазран ханлж
Ядсан ўг тэржэнэв.

Седкл

Хавраг нег цагт урх!
Хэврээс кениг чигн биш,
Хэлэлти, һанцхи бийэн меклжэнэв.

Уул, тегш угаһар дегц
Урхцин теегм, ханлгдич!
Ханлгдсан хар мини һазрм
Хээртэ сулдхвраг тэргдич—
Ханлгдж чи сунад делгрж
Холагшан татгдад ёсич!
Хэлэц таалсан урхцар саглрж
Хүвин ундар услгдич!

Дөрви үзгиг дүүргж сунад
Дүмбр теегм урхнич!

Цалһа хооси үгэр биш
Цеци ухажар цецгрж өсич!
Үрһц хурахар эмтн һарад
Ухани урһц үзх!
Үгатя теегм чидлэн һаргад
Утдан, өргндэн делгрич!

Дакнаас би бийм бийэн
Дүүвр седклэр меклжэнүв?
Эндүржэхшв. Болв, яһвчи, тигси,
Эврэинь хортдла үниэр бэаснэс
Эсго деерины лавта меджэнэв.

1860 ж.

КОТЛЯРЕВСКД МӨНК ГЕРЭСЛҮН

Нарн мандлж дуладхна,
Номхи сальки сержиинэ,
Теегэс өөдм тал
Тер сальки үлэнэ.
Цегэхи усна көвэд
Цецглсн зандин уйдна,
Һаиц шовуна үүрнь
Һаицх ж деерэн саатулгдна.
Дууч шонхр яһсм?
Дуулдган юнгад уурсм?
Кен терүг меднэт,—
Келж нанд өгит.
Му йовдл тодллын
Мел керг уга:
Цүһар өнгрв, геедрв,
Цекрлүн седклд төөнрв.
Хүвэн тодл — зүрки менрнэ,
Хүвм юнгад эс үлдлэч?
Би ода хэлэнэв,
Бийдэн игж тодлиав:

Сөөхин анхуниг эвдсн
Сээхи айс сонсгдг,
Дүүвр зандна орад
Дууhan шонхр дуулдг,
Кень болвчн түүг
Кинж чициж сонсдг.
Элвг зөөрд ховдг
Эргү баячуд чиги
Эн дууг сонслго
Эргж эс өнгрдг.
Өрлэ көллмштэн һардг
Өнчин көвүд, күүкд
Тотхж үүид зогсж,
Тодлж дууенинь сонсдг.
Эк-эцгнь, һарлцсын,
Энд күүнджэх метэр,
Эди цуһар-цуһар
Энкрлж байсж сонсцхадг.
Орчли-делкэ ямаран сарул,
Оли-эмти цуһар күн!
Севгр үстэ күүкн
Седклин килэстэ йовна,
Бийиний энкрин тускар

Белг бэрж зальвна.
Өнчрси күүкин зүркнь
Өрч дотран хатна.
Эн яһж жирхэн
Эс медж хордна.
Холин хаалһд нарад
Харвж тэр хэлэнэ,
Цецглси модд заагт
Цегэхн нульмсан асхна.
Дууч шоиhr шовун
Дууhan эклэд тальвна,
Асхрж бээsn нульмсн
Айдад хагсад одна.
Сенр дууна айст
Сергси күүки йовна...
Энцр иньглэри күүндсн болна,
Энүнд терни дуулсн болна,
Бурхиас эргч мөргүл метэр
Бийдни энүнд сонгдсн болна...
Утхан гартаан атхад,
Үгэрси алаач йовна,
Түүнэ ээhин дүүрэн
Теегин холд гүүнэ.

Геглзси шонхрин дун
Гентки уурад одиа,
Бусд алачин седклиг
Бэрдг арһ уга,
Сенр сээхи дууһар
Седклинь хүврэж большго.
Хорх цагийн иртл
Хорджл тер бээтхэ,
Хар керэ deerin
Хээкртл тер бээтхэ...
Духуцад һазр унтна,
Дарунь шонхр үрглиэ,
Дуугси сальки сергиэ
Дууна дүүрэ тархана.
Тацг дууна дүүрэн ёсиэ,
Угатия күн өрлэ босна,
Тагчг күрисн модн дунд
Улан цоохр үкrmуд ориа.
Оли күүкл уснд һарлдна,
Оичта нари deerin манддна,
Дала моди көкрж күринэ,
Догши шулм уульж эирнэ...
Өмни, кезэнэ тиим билэ,

Өдгэ цагт ямаран, хэлэ:
Нары мандлж дуладхна,
Номхи сальки сержиинэ,
Теегэс өөдм тал
Тер сальки үлэнэ.
Цегэхн усна көвэд
Цецглси занди уйдна,
Һаңш шовуна үүрнэ
Һаңхж deerнь saatulgna.
Дууч шонхр яһсмби?
Дуулдган юнгад уурсмб?
Кен терүг меднэт
Келж, наанд өгит.
Одахи, шидр күртл,
Украина цуг һазрт
Ончта Котляревский дуулла,
Үйдлнта айсар дуулла.
Һалар ассн дун тагчгэр,
Һазр усан тер хайчкв.
Эней өнр цергэн
Ардан дахулсан һазр,
Энгдэи, Троин кевтэ,
Атхр бээдлтэ үлдв.

Атилдв цуһар, зуг түүнэ
Алдрин түурлһинь нарниң мандлв.
Дуучин иери мөнкриа,
Дүүвр түурлһинь өөдлиэ.
Күмн менд бәасн хөөн
Күндтәһэн чи алдшгоч.
Тенгрт нари герлтэ бәэтл,
Төрүц әмтид мартгдшгоч,
Чик седклин эзн!—
Чамд зүркнәси келж
Чадсн үгм тер,
Чициж тодлич энүгим!
Намаг өнчрәж бичэ хайич,
Нанур шинэс нисж иржәнич,
Бахмжта Украина тускар
Бас чигн дуулич.
Хәрин һазрт зүркм
Хәрнь невчк девттхә;
Өнчин яду герт
Өнр дууһан күргсн,
Хазгии цуг турмҗиг
Хамцулж үгәр келсн
Чамаг үзәд зүркм

Чанғрж негт инэтхэ.
Нерта буурл харцхм,
Нисэд күрэд ирхинч,—
Холд, күүнэ назрт
Хатушг нацтар өнчрв.
Өрги, гүн тенгсин
Өнгө һээхж суунав.
Орнад усчхар седхинь
Онцц ианд олдхиши.
Эней, энкэр бүлм сангдна.
Экрн баинэр энд уульнав.
Тенгсин дольган шуугад
Тендк көвэдэн одна,—
Тендчин догши заяч
Түнгшж экржэдг болх,—
Чавас, харнху ианд
Медгл угачи бээх,
Чоилж дөөглх улс
Маншиг өнчинд элвг.
Нам тиимчи болтха, — тенд
Наласн өрги тенгс наадна,
Нары ончтагар мандлна,
Намчта сарнь бадрна.

Тенд серглиң сальки
Толһа-өндрлә күүндүнэ,
Һазртан эңкүртәһэн хамдан
Һанцхардх уга биләв..
Чик седклиң эзң!
Чамд зүркнаен келж
Чадсн үгм тер,
Чинциж тодлич энүгүм!
Намаг өңчрәж бичә хайич,
Нанур дакнаас нисж иржәнич!
Бахмҗта Украина тускар
Бас чиги дуулжанаңич!

БАРГ

Тарас Шевченко. <i>Балакан Ал.</i>	3
Герәсн. Орчулсның <i>Көглтин Дава</i>	5
Санан. Орчулсның <i>Көглтин Дава</i>	7
«Бәәхтә күүк бичә ав»... Орчулсның <i>Көглтин Дава</i>	10
«Байнд бичә үлү үз»... Орчулсның <i>Көглтин Дава</i>	10
Бички Марьянд. Орчулсның <i>Эрдүүшээ Санж.</i>	11
Салдымуд эрт нарв. Орчулсның <i>Доржин Басң</i>	13
Н. Костомаровд. Орчулсның <i>Эрднин Муутл Һаза сальки хурлзна.</i> Орчулсның <i>Доржин Басң</i>	16
Тер Катерина. Орчулсның <i>Доржин Басң</i>	19
Сулдхвр угад. Орчулсның <i>Доржин Басң</i>	24
«Украинәс пошт нанд бас»... Орчулсның <i>Эрдүү шэ Санж</i>	26
«Көкроси тег, яһад»... Орчулсның <i>Көглтин Дава</i>	28
«Өшә көөсн хортд биш».. Орчулсның <i>Көглтин Дава</i>	29
«Һаза байр уга»... Орчулсның <i>Көглтин Дава</i>	30

Хув ас! Орчулснь <i>Көглтин Дава</i>	31
«Энкр мини Ганиа»... Орчулснь <i>Көглтин Дава</i>	33
«Көгшрх наасид кендчи, нанши»... <i>Көглтин Дава</i>	34
«Көгши аав-ээжм»... Орчулснь <i>Көглтин Дава</i>	35
«Өдрэн барад, цаас үрэхэд»... Орчулснь <i>Калян Санж</i>	37
«Шам шатна, көгжм күнкинэ»... Орчулснь <i>Калян Санж</i>	38
«Бурхи минь, хээмни, саак зовли»... Орчу- лснь <i>Калян Санж</i>	39
Зүүдн. Орчулснь <i>Доржин Басын</i>	40
«Эндчи, альдчи, — тегш му»... Орчулснь <i>Көглтин Дава</i>	42
«Кевтсиг эс цокдг болвчи»... Орчулснь <i>Көглтин Дава</i>	43
«Тенгрт бээх бурхид чигн»... Орчулснь <i>Көглтин Дава</i>	44
Котляровскд мөнк герэслнүү. Орчулснь <i>Ин- жин Лиж</i>	46

Калмыцкого

Тарас Григорьевич Шевченко
СТИХИ
на калмыцком языке

Переводы, редактирование и оформление сделаны
на общественных началах.

Редактор А. Г. Балакаев.
Художник В. И. Мезенцев.
Худ. редактор Н. Д. Будников.
Тех. редактор Я. Ф. Гайдаш.
Корректор Х. А. Бадмаева.

Калмыцкое государственное издательство,
г. Элиста, 1964 г.

Сдано в набор 14.II-64 г. Подписано к печати 6.III-64 г.
Уч.-изд. л. 1,3. Печ. л. 1,43. Бумага 84x108¹/64.
Тираж 500 экз. Заказ № 1351. Цена 7 кп.

Краевая типография, г. Ставрополь, ул. Артема, 18.

K4=1470

ДМШ
п.576